

Po delší odmlce se opět vracíme k rozsáhlejším pohledům na právní informační systémy, protože jejich efektivní využívání může významně přispět k u nás tolik potřebnému zvýšení právního vědomí.

Nejen pro právníky

Na samém začátku tohoto článku se musím přiznat, že jeho název je vypůjčen ze sloganu, kterým se veřejnosti představuje systém LEGSYS. Připadá mi výstižným vyjádřením skutečnosti, že zatímco v době první recenze těchto systémů v Chipu 1/95 převažovali mezi jejich uživateli právníci, dnes je spektrum uživatelů velmi pestré – jistě také proto, že se rozšířil počet existujících produktů a dochází k jejich větší specializaci na jedné straně a k neustálému rozšiřování záběru u velkých systémů na straně druhé. I nadále mají všechny tyto produkty soukromý a komerční charakter, i když jsou hojně využívány v celé sféře mocenských i správních orgánů – parlamentem počínaje a obecními úřady konče. Stále také platí, že každý systém má svá silnější i slabší místa.

Na trhu je v současné době téměř dvacítko produktů – některé jsou dostupné i prostřednictvím internetu – a žádný z nich by neuspěl, pokud by uživateli nabídl pouze texty platných právních předpisů. O jejich využitelnosti rozhoduje také to, jak je prezentuje a co k nim přidá – judikaturu, další aplikační akty a jejich vzory, právní literaturu a spoustu dalších potřebných informací a pomůcek (adres, termínů, úrokových sazeb, ...).

Všechny produkty se už dnes neobejdou bez verzí zpracovaných pro prostředí MS Windows, případně pro webové prohlížeče, objevují se i produkty pro prostředí Lotus Notes. CD-ROM je také samozřejmostí, i když aktualizace některých menších produktů je i nadále prováděna pomocí disket.

Smyslem této recenze není podrobné srovnávání jednotlivých produktů, ale pohled na ně s užitím shodných kritérií a zadání, podle nichž bych chtěla postupně představit všechny systémy a databáze, které v současné době ulehčují orientaci ve světě českých právních informací nejen právníkům, ale i široké veřejnosti.

Pro potřeby následující recenze je možné oddělit dva velké systémy s širokým, daleko před rok 1945 sahajícím historickým záběrem dat, s judikaturou a softwarovým vybavením, které z nich činí silné nástroje nejen pro běžné uživatele, ale i pro tvůrce právních předpisů – ASPI a LEGSYS.

Do druhé skupiny bych zařadila systémy, které nabízejí informace o Sbírce zákonů od roku 1945 a k tomu plně texty minimálně platných předpisů, doplňují je judikaturou, dokumenty z Finančního zpravodaje a dalšími aplikacemi – např. EPIs, Zákony na PC a PRÁVNÍ *info* DISK. Systémy JURISYS, JURIX Max a JUSTIS k tomu přidávají i pohled do historie před rokem 1945 buď ojedinělými texty, nebo přehledem předpisů.

Do třetí skupiny bych zařadila databázové moduly, které jsou určeny zejména pro obchodníky,

účetní, daňové poradce a další specialisty. Z předpisů rozdělených podle oborů a doplněných judikáty, vzory smluv, daňovými formuláři, komentáři atd. lze sestavit i poměrně rozsáhlý systém. Sem patří například Profidata, Konzultant, Winlex, Účetní poradce, JURIDIX a další. Tyto produkty také v hojně míře využívají hypertextových vazeb a dalších "fajnovostí", což je často činí uživatelsky přitažlivými.

Další databáze, pomůcky a nástroje pro úspěšný výkon právnických a příbuzných povolání nabízejí firmy v podobě programového vybavení pro vedení právní kanceláře (Advokát pro Windows), pro výpočet daňových příznání, tvorbu smluv a podání, orientaci v Obchodním věstníku atd.

V neposlední řadě je třeba zmapovat také zdroje právních informací na internetu – jsou jimi některé výše uvedené produkty, ale i volně přístupné částky Sbírky zákonů, Obchodní rejstřík, data ze serverů státní správy a Parlamentu či placené informace (např. Cabria WebOffice).

Pokud bych se měla hned na začátku přece jen dopustit předběžného hodnocení systémů ASPI a LEGSYS, pak jen v tom, že oba jsou svým způsobem vůdčími a směr určujícími produkty. Rozsah přes 600 MB, široký historický záběr, desetitisíce dokumentů – to mají společné. LEGSYS zvolil moderní technologii s velkými možnostmi a kvalitními nástroji včetně hypertextu – technologii, která sleduje minimalizaci subjektivních zásahů a maximalizaci automatické konstrukce předkládaných výstupů a textů. Spolu s důslednou analýzou našeho právního řádu tak vytvářejí autoři systému LEGSYS základnu pro další vývoj ve směru ke znalostním systémům. ASPI je dominujícím produktem na trhu, který je využíván v absolutní většině centrálních orgánů včetně multilicenčního nasazení v justici, na okresních úřadech, na katastrálních úřadech nebo na notebooku každého poslance. Systém doporučila svým členům také Komora daňových poradců a stal se vítězem ankety Volba 96 a 97 časopisů Ekonom, Chip a dalších. Trend určuje mimo jiné tím, že neustále rozšiřuje svůj obsah výběrem dalších témat (evropské právo) a zpracováváním dalších zdrojů informací pro právníky. ASPI je přizpůsoben různým síťovým platformám včetně přístupu přes internet.

Instalace obou systémů je jednoduchá, provoz z CD-ROM je možný při uložení cca 100 MB na disk. I nadále jsou uživatelům k dispozici předchozí varianty systémů pro MS-DOS .

Při přípravě tohoto článku jsem využila příkladů nabízených tvůrci k seznámení s funkcemi nebo k obvyklé prezentaci schopností systémů. Oba systémy se zhostily všech úkolů uspokojivě s tím, že v každém jednotlivém případě se počty nalezených dokumentů a vazeb lišily tak, jak se liší počty i zdroje těchto textů. Podporuji proto myšlenku jejich vhodné kombinace. Neodpustím si však jednu poznámku. Autoři obou produktů neskrývali své názory na výsledky práce konkurence a jejich prezentaci. To mne jen utvrdilo v předsevzetí, že nechci posuzovat, čí produkt je nejmodernější, čí zásluhou je Česká republika na předním místě ve vývoji právních informačních systémů (ale méně už v jejich informačním dopadu na každodenní praxi) apod. Jsem v roli uživatele, který sleduje, jak rychle, věcně správně a aktuálně, s vynaložením co nejmenší námahy a s co nejmenším "odpadem" dostane odpověď na položenou otázku. Co se v tom okamžiku děje mimo obrazovku, musí posoudit odborníci jiné profese než právníké.

LEGSYS® '98

Software

"Originální právní informační systém o českých právních dokumentech nejen pro právníky, vytvořený v Ústavu státu a práva AV ČR, svými parametry nejmodernější mezi srovnatelnými systémy na našem trhu a unikátní i v celoevropském měřítku" – tak uvádějí svůj systém sami autoři. I poučený

uživatel, který se seznamuje s novou verzí pro Windows 95 a vyšší, potřebuje nějaký čas, aby se nechal plně vtáhnout do tajů systému, pochopil jeho filozofii a všechny možnosti. Tým specialistů, patnáct let výzkumů a zkušeností, komplexní přístup k českému právnímu řádu, respektování strukturální analýzy právních dokumentů a unikátní technologie vyvinuté přímo v ÚSP AV – to jsou jen některé z charakteristik, kterými autoři dále lákají potenciálního uživatele.

Rozsah dat

LEGSYS nabízí rejstřík právních předpisů počínaje rokem 1784 (přes 1100 dokumentů), z let 1918 až 1944 pak kompletní přehled předpisů publikovaných ve Sbírce zákonů a zemských publikačních zdrojích – téměř 9500 dokumentů. Z uvedeného období přináší skoro 400 plných textů.

Při této příležitosti je vhodné zmínit se o pojetí platnosti v systému LEGSYS – ty předpisy, které nebyly výslovně v derogační klauzuli jiného předpisu zrušeny, jsou považovány za platné, lépe řečeno nezrušené – z předválečných je to pak téměř 6400 položek! Po roce 1945 zpracovává rejstříkové údaje o celé české i slovenské Sbírce zákonů, resp. Zbierke zákonov, Úředním listě a Úradnom vestníku. Plných českých textů z tohoto období je podle informace autorů k dispozici kolem 10 000.

Systém obsahuje dále kompletní nálezy a usnesení Ústavního soudu od roku 1992 a dalších asi 6000 judikátů civilních, trestních i správních od roku 1951 s identifikačními údaji v rejstříku, od 70. let pak s plnými texty. Finanční zpravodaj zařazují zatím autoři od roku 1993 a jeho plné texty by měly být již v okamžiku publikace této recenze k dispozici všechny. Do budoucna počítají tvůrci i se zařazením literatury a dalších rezortních věstníků. V současné době je v bázi cca 40 000 dokumentů.

Při vyhledávání nelze zvláště vyčlenit stávající platné slovenské právo z období před rokem 1993, jinak lze volit z databází podle základních mezníků (1918, 1945, 1993) nebo prohledávat jen judikaturu. Autoři v posledním roce přistoupili k vytváření neoficiálních úplných znění některých nejvýznamnějších předpisů, přiřadili jim zvláštní číselnou řadu (4000) a po každé novele vzniká nová, aktuální verze textu včetně rekonstruovaného obsahu.-

Podmínky pro vyhledávání

Při otevření systému mne vždy zajímá, jestli používané pojmy a označení jsou dostatečně názorné, či zda potřebují další vysvětlivky. V systému LEGSYS jsem nenarazila na pojmy v této oblasti neobvyklé nebo špatně pochopitelné, nápovědy (helpy) jsou také dostatečně vysvětlující a nabídka příkladů provede uživatele základními úskalími při seznamování s funkcemi systému. Parametry zobrazování je možné nastavit – počet oken, umístění kurzoru, písmo, zobrazení odkazů, řazení seznamu od nejstaršího nebo nejnovějšího dokumentu nebo podle četnosti výskytu výrazů atd. Můžeme zvolit i množství a pořadí ikon na obrazovce.

Při zadávání údajů k vyhledávání máme možnost volit jednak přímý zápis, jednak výběr z připravené nabídky. Ta má vždy dvojí podobu – menu a abecední seznam. V něm hledáme pojmy i pomocí volby několika znaků. Z chování ikon na obrazovce pak poznáme, které z parametrů pro výběr předpisů jsme při vyhledávání použili. Zadávané dotazy si systém pamatuje a máme možnost je i uložit do souboru. Jedinečnou pomůckou pro složitější a dokonalejší vyhledávání je redukční archiv, kam můžeme zařadit různé dokumenty a texty, a další prohledávání směřovat do této nové, vlastní databáze, kterou lze také uložit a znovu vyvolat.

Při vyhledávání dokumentů je obvykle nejjednodušší zadání čísla předpisu, lze stanovit i konkrétní paragraf, odstavec a písmeno, publikační platformu, číslo částky. Můžeme chtít načíst přímo jen tento konkrétní paragraf či text po něm následující buď v původní verzi, nebo aktuální verzi, případně stanovit jiný historický moment. Vyhledání a načtení dotyčného paragrafu jsou opravdu velmi rychlé. Zvláštní číslování (1000) a značení používají autoři pro dokumenty ve Sbírce jen registrované, oznamované nebo uveřejňované (RSb., RSbn., OSb., USb. apod.). Velmi efektivní se jeví vyhledávání v názvu předpisu, přičemž režim CS umožňuje automatické překlady českých a slovenských pojmů (např. *zemědělský a poľnohospodársky*).

Další samostatné okno s nabídkou je určeno pro vyhledávání v textu. Zde autoři využívají všech možností fulltextové technologie a nabízejí čtyři režimy vyhledávání: *fix* – pravostranné řezání textu, *tvar* – pouze jediný tvar slova, *kmen* – vyhledávání odvozenin od kmene se všemi příponami i předponami a *lemma* – ohýbání slov včetně změn kmene. Při zápisu slovního spojení můžeme volit stejný režim pro celý výraz, ale také pro každé slovo režim jiný. Implicitně je nastavena mezi zadanými slovy konjunkce, lze zvolit i operátor pro disjunkci a negaci, stanovit vzdálenost slov. Zde se pak opět projevuje důkladný přístup autorů k problematice našeho právního řádu. Systém neprohledává celé dokumenty, ale jejich části – paragrafy. K tomu slouží důsledná strukturalizace všech dokumentů a my máme možnost volit vyhledávání v gramatických strukturách – dokument, věta a její nejmenší část – a kombinovat je s právními strukturami. Těmi jsou vedle samotného dokumentu paragraf, jeho nejmenší části, nadpisy části dokumentu, název, typ a autor předpisu, číslo, poznámky, příloha, referent, normativní věta judikátu a další z celkem 23 možností. Tak při vyhledávání pojmu “občanské sdružení” v paragrafech lze najít v jednom z nich “občanskou čest” a zároveň slovo sdružení v jiném kontextu. Při hledání v nejmenší části paragrafu se to nestane.

K dalším podmínkám vyhledávání pak může patřit volba typu předpisu, autora, publikační platformy, věcných hesel – zvláště u judikatury a zvláště u předpisů. Obojí odpovídá v zásadě rejstříkům věcných hesel příslušných sbírek. Uspořádání autorů a typů do nabídky v podobě menu dává zajímavý pohled na jejich hierarchii. Dalšími podmínkami pak mohou být roky vydání a historický filtr, který je postaven na datu účinnosti. Můžeme zvolit i předpisy platné nebo neplatné podle systému LEGSYS (viz výše).

Práce s nalezenými dokumenty

Při úspěšném vyhledávání je nabídnut seznam dokumentů v podobě děleného okna. V horní části získáme základní pohled na první dokument – název, datum vydání v některé z publikačních platform, datum vzniku i účinnosti, jméno autora apod. Spodní část okna obsahuje čísla dalších nalezených dokumentů a k tomu hned (pro jednoduchou orientaci) údaje o platnosti dokumentu a existenci jeho textu.

Přechodem na další číslo získáme okamžitě základní informace o dalším předpisu. Ty si pak můžeme jednoduchými kroky doplňovat o další vztahy vyjádřené krátce pojmy *mění, měněn, ruší, rušen, má nadřazené, má podřazené (prováděcí) předpisy*. Můžeme načíst plný text a pracovat s ním dále – buď v jednom okně, nebo zároveň v několika oknech. A pokud zvolíme další novinku a zapojíme dynamické zobrazování, můžeme mít několik oken, v nichž se budou měnit údaje současně v návaznosti na pouhou změnu jediného z nich. Můžeme tak zároveň vidět u každého následně vybraného předpisu ze seznamu, čím byl změněn, zrušen a kolik má např. podřazených předpisů. Nemusím připomínat, že přizpůsobování textu velikosti okna je také automatické.

Další “informatické hody” pak přijdou v momentě práce s konkrétním předpisem nebo paragrafem.

LEGSYS bohatě využívá hypertextových vazeb mezi paragrafy (obsahuje jich na 3 miliony). Celkem 16 písmen se může objevit u paragrafů a u čísla předpisu při načtení jeho textu. Vyjadřují aktivní nebo pasivní změnu, zmocnění, zrušení nebo citaci. Přitom si ještě můžeme vybrat, zda vazba směřuje do předpisu, nebo do judikátu. Procházení nalezenými texty obsahujícími dotyčné vazby je zcela přehledné a lze velmi jednoduše odlišit skutečnou novelu od úplného znění. Jen je stále potřeba mít na paměti, že se zde mezi novelami celého předpisu objevují i tzv. “nepravé novely”. Např. nový vysokoškolský zákon změnil zákon o dani z příjmu. Pak každá změna tohoto daňového zákona se objeví i mezi novelami onoho vysokoškolského.

Je samozřejmé, že takto jsou hypertextově “ošetřeny” všechny texty včetně judikátů. A je právě tak samozřejmé, že hypertext je využíván i k pohledu na poznámky v textu dokumentu.

Při procházení seznamu nalezených výstupů máme k dispozici ikony pro cestu po dalších textech obsahujících odkazy nebo nalezené výrazy. Pokud chceme přímo v textu vyhledat jiný výraz než původně formulovaný, máme k dispozici ještě okamžité hledání řetězce znaků.

Tiskový výstup na tiskárnu nebo do souboru se řídí běžnými zvyklostmi prostředí Windows, přímo z prostředí systému lze sestavit výstup k odeslání e-mailem.

Závěr

Při seznamování se systémem jsem volila několik různých příkladů včetně těch, o kterých vím, že mohou vyvolat problémy. Například § 203 trestního zákona obsahuje dnes týrání zvířat, dříve příživnictví. Při hledání judikátů mám v LEGSYSU možnost odlišit historické verze textu. Tady se objevuje jedna z mála výhrad – spíše kosmetických – k podávaným informacím. Při načítání textu paragrafů se objevuje nahoře informace o čísle předpisu, jeho účinnosti a platnosti. Ta se týká celého předpisu, a proto u neplatného textu konkrétního paragrafu trochu mate. Totéž nastane například v momentě, když si k datu 25. 11. 1998 chci načíst starý vysokoškolský zákon č.172/1990 Sb. Záznam není nalezen. Když zruším datum, text se objeví, ale s informací “neplatí”. Je třeba dát na radu autorů a každou neplatnost si ověřovat v derogačních klauzulích. Zákon je totiž neplatný až od 1. 1. 1999, ale systém si vyhodnotil tuto klauzuli podle obvyklých zvyklostí a převzal první datum účinnosti rušícího předpisu, tj. 1. 7. 1998. Nový vysokoškolský zákon č. 111/1998 Sb. totiž obsahuje kromě onoho červencového termínu další dvě data účinnosti, z nichž jedno se váže právě k zákonu č.172/1990 Sb.

K § 219 – *vražda* – trestního zákona mi LEGSYS nabídl 109 judikátů, což je zatím nejvíce ze systémů, které mi dosud přišly do rukou. Při vyhledávání pojmu *počítač* nebo *počítačový* (v celém dokumentu a s lemmatizátorem) byly nalezeny 203 dokumenty, na *software* nebo *softwarový* zareagovalo 24 dokumentů; prvním byl živnostenský zákon. Dalším příkladem pro vyhledávání bylo slovní spojení *“dobytek se žene”* a systém správně našel i *hnaní dobytka*, a to celkem ve třech dokumentech.

Mohu tedy konstatovat, že uživatel, který se sžije s tímto systémem a přijme jeho filozofii, velmi ocení všechny nástroje, které jsou mu nabízeny, a zvykne si na ně. Pokud vyzkouší i jiné nástroje, bude mu v nich často nějaký krok scházet. Pak se asi k systému LEGSYS rád vrátí, což je i můj případ.

(Pokračování příště.)

JUDr. Danuše Spáčilová